

УДК 338.984

БОГАЧОВ СЕРГІЙ,*доктор економічних наук, професор, завідувач відділу економіко-правових проблем містознавства Інституту економіко-правових досліджень***СОЛОВЦОВА ОЛЕНА,***кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Інституту економіко-правових досліджень*

ФОРСАЙТ ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ПРОЕКТУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО

У статті досліджені різні підходи до визначення сутності терміна "форсайт", окреслена його роль та визначені характерні риси й відмінності від інших інструментів вивчення майбутнього. Встановлено, що форсайт дозволяє не тільки спрогнозувати майбутнє, але й скорегувати його відповідно до поставлених цілей, залучаючи широке коло фахівців, а також громадськість та спираючись на новітні науково-технічні розробки.

Ключові слова: форсайт; стратегічне планування; прогнозування; соціально-економічний розвиток; інноваційна діяльність.

Постановка проблеми та стан її вивчення. У розвинених країнах одним з найбільш ефективних інструментів визначення стратегічних перспектив інноваційного розвитку, виявлення технологічних проривів, здатних максимально позитивно вплинути на економіку й суспільство в довгостроковій перспективі є методологія форсайту. В останні роки форсайт найбільш активно застосовувався в Європі для опису ймовірних тенденцій соціально-економічного й технологічного розвитку на довгострокову перспективу, а також для досягнення консенсусу між державою, бізнесом і суспільством стосовно стратегічних напрямків національного розвитку [1, с. 109]. Використання форсайту стало реакцією на структурні зміни в економічній сфері, зумовлені посиленням взаємодії між наукою та виробництвом. Ця взаємодія настільки прискорила процеси розробки нових технологій, нових видів наукомісткої продукції, що ефективна організація інноваційної діяльності стала визначати шанси на перспективи розвитку держави у світовому конкурентному середовищі [2, с. 30].

Для пострадянського простору термін форсайт залишається відносно новим. Технології форсайту як прогресивній філософії проектування майбутнього, присвячено в Україні невелику кількість праць. Серед робіт вітчизняних учених, які проводять дослідження за цією тематикою, варто відзначити праці Л. І. Федулової, Т. К. Кваши, В. М. Осипова, М. В. Бойкової, Н. В. Гапоненко, Н. Л. Маренкова. Разом із тим, форсайт, як і багато інших модних концептів, що прийшли з-за кордону, залишається не до кінця дослідженим, що, безумовно, впливає на можливість його застосування в умовах вітчизняної економіки. Продовжуються наукові суперечки щодо відмінностей між форсайтом і відомим усім плануванням та прогнозуванням майбутнього.

Зважаючи на сказане вище, метою статті є дослідження різних підходів до визначення терміна "форсайт", окреслення його ролі та визначення характерних рис і відмінностей від інших інструментів вивчення майбутнього.

Виклад основного матеріалу. Західний науковець Бен Р. Мартін [3] визначає форсайт як систе-

матичну спробу зазирнути в довгострокове майбутнє науки, технології, економіки й суспільства з метою ідентифікації зон стратегічного дослідження.

Й. Шварц [4] трактує форсайт як діяльність, спрямовану на:

- критичне мислення стосовно довгострокового розвитку;
- проведення дискусій щодо такого розвитку задля створення широкої представницької демократії;
- формування майбутнього шляхом впливу на державну політику.

Крім того, у науковій літературі зустрічаються інші визначення цього терміна.

Форсайт - це система методів експертної оцінки стратегічних напрямів соціально-економічного та інноваційного розвитку, виявлення технологічних проривів, здатних здійснити вплив на економіку й суспільство в середньо- й довгостроковій перспективі [5].

Форсайт - це систематичний, загальний процес побудови бачення майбутнього, націлений на підвищення якості прийнятих рішень [12].

Форсайт - це методологія прогнозування, покликана визначити найбільш імовірні технологічні події в передбачуваному майбутньому [6].

Форсайт - це сценарне прогнозування соціально-економічного розвитку економіки, промисловості та суспільства в 10-20 річній перспективі [1].

Форсайт - це систематичне міркування про майбутнє та вплив на майбутнє. Він включає в себе дії, орієнтовані на мислення, обговорення й окреслення майбутнього [7].

Мислення щодо майбутнього включає прогнозування, оцінку технологій, дослідження майбутнього, тобто це спроба визначити довготривалі тренди й скоординувати на їх основі рішення.

Обговорення майбутнього передбачає залучення громадських організацій, промислових підприємств, дослідницьких центрів, неурядових фондів тощо. Робота щодо обговорення може бути організована на декількох рівнях: міжнародному, національному, регіональному. Відкрита дискусія між учасниками ведеться на майданчиках різного типу.

Окреслення майбутнього - це створення бажано-

го образу майбутнього й визначення стратегії його досягнення.

Таким чином, трактування терміна форсайт є дещо неоднозначним. Ряд авторів розглядає його як процес, інші - як систему методів. Деякі науковці ототожнюють форсайт лише з прогнозуванням, решта (більшість) - вбачають роль форсайту в проектуванні майбутнього.

Як зазначається в [1], форсайт є значно більш комплексним підходом, аніж традиційне прогнозування.

По-перше, прогнози, як правило, формуються вузьким колом експертів і в більшості випадків асоціюються з передбаченням малокерованих подій (прогноз курсів акцій, погоди, спортивних результатів та ін.). У рамках форсайта йдеться про оцінку можливих перспектив інноваційного розвитку, пов'язаних із прогресом науки й технологій, окреслюються можливі технологічні горизонти, які можуть бути досягнуті при вкладенні певних засобів та організації систематичної роботи, а також імовірні ефекти для економіки й суспільства.

По-друге, форсайт завжди передбачає участь (часто шляхом проведення інтенсивних взаємних обговорень) багатьох експертів з усіх сфер діяльності, тією чи іншою мірою пов'язаних із тематикою конкретного форсайт-проекту, а іноді й проведення опитувань певних груп населення (жителів регіону, молоді та ін.), прямо зацікавлених у вирішенні проблем, що обговорюються в рамках проекту.

Третя головна відмінність форсайту від традиційних прогнозів - це націленість на розробку практичних заходів із наближення обраних стратегічних орієнтирів.

Отже, форсайт виходить із того, що здійснення "бажаного" варіанта майбутнього багато в чому залежить від дій, які застосовуються сьогодні. Тому вибір варіанта майбутнього супроводжується розробкою заходів, що забезпечують оптимальну траєкторію розвитку. Учасники форсайту усвідомлюють себе суб'єктом, який прагне самостійно обирати своє майбутнє й керувати його досягненням. Виходячи із цього, наголошуємо, що головними постулатами, які характеризують форсайт, є такі:

- майбутнє можна створити, воно залежить від докладених зусиль;

- майбутнє варіативне й залежить від рішень, які будуть прийняті;

- майбутнє не прогнозується, воно проектується.

В останнє десятиріччя форсайт став широко використовуватися в деяких європейських країнах у процесі прийняття рішень, що стосуються політики держав. Для цього функціонує мережа "Forsociety", яка об'єднує форсайт-фахівців із більшості європейських країн, а також запроваджено проект "European Foresight Monitoring Project", метою якого є збір матеріалів щодо форсайт-діяльності по всьому світові. Крім того, форсайт використовують усе більше й більше в регіональному плануванні та прийнятті рішень. Розвиваються методи корпоративного форсайту, тобто форсайту в компаніях. Корпоративне передбачення використовується для підтримки стратегічного управління, виявлення нових сфер бізнесу й підвищення інноваційного потенціалу фірми [8, 9].

Форсайт включає ряд підходів, що об'єднують три складові [10, с. 197]:

- бачення майбутнього (прогнозування, передбачення, дослідження перспектив);

- планування (стратегічний аналіз, визначення пріоритетів);

- спілкування (обговорення, експертна оцінка).

Останній пункт є особливо важливим у технології форсайту. Як зазначається в [5], форсайт-проекти орієнтовані не лише на отримання нового знання у формі доповідей, набору сценаріїв, рекомендацій тощо. Важливим результатом є розвиток неформальних взаємозв'язків між їх учасниками, створення єдиного уявлення про ситуацію.

Характерною рисою форсайту є його систематичність. Форсайт-проекти здійснюються регулярно, як правило, за повторюваною схемою або ж проводяться як послідовність взаємопов'язаних проектів, націлених на вирішення комплексу взаємопов'язаних завдань. Організація систематичних спроб "зазирнути в майбутнє" призводить до формування більш високої культури управління й у результаті - до формування більш об'ґрунтованої науково-технічної та інноваційної політики.

Досліджуючи відмінності форсайту від інших інструментів вивчення майбутнього, наведемо чотири його основні характеристики, які сформульовано в [11, с. 79]. Це:

1) орієнтація на вживання конкретних заходів, що полягає не тільки в аналізі та міркуванні щодо перспектив майбутнього розвитку, але й у прийнятті конкретних рішень, які дадуть змогу формувати майбутнє таким, яким його хочуть бачити;

2) урахування різних альтернатив майбутнього розвитку;

3) залучення широкого кола різнопрофільних, але зацікавлених груп учасників;

4) міждисциплінарний комплексний характер, тобто намагання охопити всі фактори, які можуть вплинути на майбутні процеси.

Варто наголосити на тому, що більшість форсайт-проектів в якості центральної компоненти визначають перспективи розвитку науки й технологій. Зазвичай ці питання стають предметом обговорення не лише науковців, а й політиків, бізнесменів, фахівців-практиків із різних галузей економіки. Результатом таких обговорень стає поява нових ідей, пов'язаних з удосконаленням механізмів управління наукою, інтеграцією науки, освіти та промисловості й, у кінцевому рахунку, підвищення конкурентоспроможності країни, галузі або регіону.

Висновки

Таким чином, форсайт - це природна людська діяльність, яка завжди виконувалася як окремими людьми, так і суспільством у цілому. Тим не менше, зараз вона формалізована в ефективну методику й застосовується урядами, регіонами та іншими суб'єктами для створення бажаного образу майбутнього й визначення стратегії його досягнення, спираючись на новітні розробки науки й техніки.

Особливостями форсайту, які відрізняють його від інших методик вивчення майбутнього, є проведення дискусій стосовно майбутнього розвитку із залученням широкого кола фахівців, а також громадськості; націленість на розробку практичних заходів із наближення бажаного варіанта майбутнього; урахування тенденцій розвитку техніки й технологій.

Технологія форсайту дозволяє не просто зазирнути в майбутнє, але й скорегувати його відповідно до поставлених цілей. Форсайт може бути використаний для розробки стратегій і довгострокових планів розвитку окремих підприємств, територіальних ут-

ворень і всієї держави. За останні часи роль форсайт-методології у формуванні стратегічної політики країн, що прагнуть максимально використати свій потенціал у технологічній та інноваційній діяльності, різко зросла.

ЛІТЕРАТУРА

1. Федулова Л. І. Форсайт: сучасна методологія технологічного прогнозування / Л. І. Федулова // Економіка і прогнозування. - 2008. - № 3. - С. 106-120.
2. Панченко І. А. Форсайт: методологія технологічного прогнозування / І. А. Панченко // Держава та регіони. Серія "Економіка та підприємництво". - 2011. - № 3. - С. 30-35.
3. Ben R. Martin. Technology foresight in a rapidly globalizing / Ben R. Martin // *International Practice in Technology Foresight*. - Vienna : UNIDO, 2002. - P. 14.
4. Schwarz J.-O. Assessing the future of futures studies in management / J.-O. Schwarz // *Futures*. - 2008. - Vol. 40. - Iss. 3. - Pp. 237-246.
5. Международный научно-образовательный Форсайт-центр [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://foresight.hse.ru>.

Богачев Сергей,

доктор экономических наук, профессор, заведующий отделом экономико-правовых проблем градостроения Института экономико-правовых исследований, г. Донецк

Соловцова Елена,

кандидат экономических наук, старший научный сотрудник Института экономико-правовых исследований, г. Донецк

ФОРСАЙТ КАК МЕТОДОЛОГИЯ ПРОЕКТИРОВАНИЯ БУДУЩЕГО

В статье исследованы различные подходы к определению сущности термина "форсайт", очерчена его роль и определены характерные черты и отличия от других инструментов изучения будущего. Установлено, что форсайт позволяет не только прогнозировать будущее, но и скорректировать его в соответствии с поставленными целями, привлекая широкий круг специалистов, а также общественность и опираясь на новейшие технические разработки.

Ключевые слова: форсайт; стратегическое планирование; прогнозирование; социально-экономическое развитие; инновационная деятельность.

Bogachov Sergiy,

doctor of economics, the acting head of Department of Economic and Law Problems in Cities (Institute of Economic and Law Research, Donetsk)

Solovtsova Olena,

Candidate of economics, Senior Researcher (Institute of Economic and Law Research, Donetsk)

FORESIGHT AS A METHODOLOGY OF DESIGNING THE FUTURE

This article is devoted to the problems of planning and forecasting the future. The authors investigate one of the methods of strategic planning, namely foresight. They research various approaches to the definition of the term "foresight", formulate its role. They also investigate the characteristics of foresight and find the differences between foresight and other instruments of studying the future. The authors found that foresight is a natural human activity, which is always carried by individuals and society out. However, it is now formalized into an effective method and is used by governments, regions and other stakeholders to create the desired image of the future and determine strategies to achieve it, using the innovations. The technology of foresight can not only "look" into the future, but also to "make" the future according to the goals. Foresight can be used to develop long-term strategies and plans for individual businesses, regions and the entire state.

Key words: foresight; strategic planning; forecasting; social and economic development; innovation activities.

REFERENCES

1. Fedulova L. I. (2008), Forsait: Suchasna metodolohiia tekhnolohichnoho prohnozuvannia [Foresight: modern methodology of technological forecasting], *Economics and Forecasting*, 3, pp. 106-120 (ukr).
2. Panchenko I. A. (2011), Forsait: metodolohiia tekhnolohichnoho prohnozuvannia [Foresight: the methodology of technological forecasting], *State and Regions*, 3, pp. 30-35 (ukr).
3. Ben R. Martin (2002), Technology foresight in a rapidly globalizing, *International Practice in Technology Foresight*, UNIDOp, Vienna, p. 14 (engl).

4. Schwarz J.-O. (2008), Assessing the future of futures studies in management, *Futures*, Vol. 40, Iss. 3, pp. 237-246 (engl.)
5. Mezhdunarodnyy nauchno-obrazovatelnyy Forsayt-tsentr [International Research and Educational Foresight Centre], available at: <http://stra.teg.ru/library/global/Prognoz/foresight/4/print> (rus).
6. Forsait v Ukraini: istoriia, etymolohiia [Foresight in Ukraine: history, etymology], available at: <http://www.uitei.kiev.ua/foresight/ua/foresight.php?id=1&id66932> (ukr).
7. Afanasyev G. E., Chto takoye forsait? Popytki opredeleniya [What is Foresight? Attempts to determine], available at: <http://stra.teg.ru/library/global/Prognoz/foresight/4/print> (rus).
8. Rohrbeck R. (2010), Corporate Foresight: Towards a Maturity Model for the Future Orientation of a Firm, *Springer Series: Contributions to Management Science*, Heidelberg and New York (engl.)
9. Rohrbeck R., Mahdjour S., Knab S., Frese T. (2009), Benchmarking Report – Strategic Foresight in Multinational Companies. Report of the European Corporate Foresight Group, Berlin (engl.)
10. Osypov V. M. (2012), Rol forsaita v upravlinni subrehionom [The role of foresight in Subregion managing], *Economic innovations*, 47, pp. 197-205 (ukr).
11. Kvasha T. K. (2010), Vybir priorytetnykh napriamkiv naukovo-tekhnologichnoho rozvytku z vykorystanniam forsaitu [Selecting the priority areas of scientific and technological development using Foresight], *Challenges of the Information Society: the materials of II International Forum*, Part 2, pp. 78-82 (ukr).
12. International practical guide to Regional Forsythe, 2001, available at: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy/business-sectors-of-the-economy/3060-aksonova-om> (ukr).

© Богачов Сергій, Соловцова Олена
Надійшла до редакції 18.09.2013

УДК 330.111.62

БРАЙЛОВСЬКИЙ ІЛЛЯ,

кандидат економічних наук, директор ДП "Наукова спілка Донбасу"

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Стаття присвячена проблемам управління ризиками проектів державно-приватного партнерства. Автор виокремлює п'ять етапів процесу управління ризиками ДПП та характеризує весь цикл зазначеного процесу. Особлива увага в статті приділяється категоріям ризиків проектів державно-приватного партнерства та ключовим факторам їх оцінки. Крім того, увагу акцентовано на методах оцінки вірогідності й наслідків ризиків, а також на джерелах інформації про них. У статті розглядаються основні кроки в порядку визначення розподілу ризиків між партнерами проекту. Автор пропонує застосування матриці ризиків ДПП. Сутність запропонованої матриці полягає в необхідності виявлення діапазону ризиків, які можуть виникнути на кожній фазі проекту державно-приватного партнерства. Найкращі позиції сторін та їх розподіл узагальнено у вигляді таблиці.

Ключові слова: державно-приватне партнерство (ДПП); ризики; управління ризиками; матриця ризиків.

Постановка проблеми. Проблеми впровадження в практику економічної діяльності України проектів державно-приватного партнерства (ДПП) стають у край актуальними, особливо з прийняттям нового законодавства про ДПП. У той же час конкретна реалізація державно-приватного партнерства ускладнюється тим, що в нашій країні ще недостатньо розроблений як на практичному, так і на науковому рівні механізм управління ризиками проектів ДПП. Це може призвести не лише до зниження їхньої ефективності, але й навіть до повного провалу таких проектів. Тому розробка системи управління ризиками ДПП, на нашу думку, є вкрай актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми ризиків державно-приватного партнерства розглядали у своїх роботах такі відомі дослідники, як Лі Бінга, А. Акінтоя, К. Хардкастл, П. Едвардс,

К. Фарнелл, Д. Райт Брайан, Л. Шарінгер, О. С. Головатенко, М. В. Вілісов, В. Г. Варнавський, Н. В. Піроженко та інші. Вони зокрема узагальнили й класифікували ризики ДПП, детально розглянули підходи до розуміння цього виду економічних угод. Разом із тим потребують подальшого дослідження принципи та методи управління ризиками проектів ДПП, застосування яких дозволить виявляти, стримувати та знижувати ризики, а також запобігати їм в інтересах проекту.

Мета статті - розкрити принципи управління ризиками проектів державно-приватного партнерства.
Виклад основного матеріалу. Управління ризиками триває протягом усього життя проекту та проходить у п'ять етапів:

- 1) ідентифікація ризиків. Процес виявлення всіх ризиків, які мають відношення до проекту;
- 2) оцінка ризиків. Визначення ймовірності вияв-

№ 5 (125) вересень-жовтень 2013 р.